Як самотня гора в степу,
так стоїть в свій час
Сковорода на Русі.

Олександр Хижняк.
«Телеграф». 1835 рік

3 ГРУДНЯ 2002 РОКУ ВИПОВНЮЄТЬСЯ 280 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВИДАТНОГО УКРАЇНЦЯ — ФІЛОСОФА, ПОЕТА І МУЗИКАНТА ГРИГОРІЯ САВИЧА СКОВОРОДИ

ЄРЕТИК СКОВОРОДА

Володимир СТАДНИЧЕНКО

Два роки тому редакція «Дзеркала тижня» благословила мене на журналістську прощу до Сковороди — у відрядження до тих місць в Україні та зарубіжжі, які освячені пам'яттю про нашого первоурока. За цей час мої документальні нариси в газеті вишикувалися довгою низкою. Сковородинівський маршрут проліг через Чорнухи, де народився хлопчик Грицько, син козака Сави, через села та міста, в яких жив і творив українець пізнього бароко: Каврай і Переяслав, Санкт-Петербург і Харків, Пан-Іванівку і Бабаї, Пряшів та Пресбург (нинішню Братиславу) і, звичайно ж, неодноразово через Київ пори Могилянської академії. Тепер настав час сказати щире пошанувальне слово перед портретом Григорія Сковороди вже поважного, біблійного віку — мислителю виповнюється 280 років.

Уже четверте століття безмежними просторами України – по селах і містах, тінистих гаях і жайворонкових полях, по колегіумах і монастирях, по університетах та академіях і навіть по передвиборних майданах мандрує, спираючись на посох із наверпим у вигляді різьбленого крота, людина з сакваяж через плече, в яких вмостилися Біблія та флейта, з привітною до всіх усмішкою на вустах.

Людину у білій домотканій одежі, під кристалим брилем скрізь радо зустрічають і садять на покуті. Примружено вглядаються гості й довгенько дивляться мені в обличчя й припадав, начебто пізнаючи мене, таким милим поглядом, що донині у дзеркалі моєї пам'яті він мені наче живий. Воістину прозрів його дух перед твоїм народженням, що я тобі, друже, буду корисним. Бачиш, як далеко пробиджує сімпатія. Це цілковитою мірою підтверджує і моє пророчество!..»

Так ось уже четверте століття кожен на життєвому шляху зустрічає Сковороду на свій розумовий погляд і душевний лад. Статечний селянин, шанобливо вклонившись, підводить до гостя підлітка: напорюе мосму синові «сроду» хлібороїську долю. Терпіливий студент-вагант хвалиться продовженням сковородинівської європейської мандрівки – перелетом по знання за океан, по всьому світу. Рідний Сковороді обібнілий вчитель вчукає прикладу й підтримки в життєвому аскетизмі освіченого блукача. Очвалілий політик кидається до гостя по моральну підтримку у передвиборному змаганні з опонентом, який теж – о диво! – вважає себе послідовним сковородинцем. «Новий українець», наперед вимальований Григорієм Сковородою як той, що «перетаннно стягає грунта, строит дом свой на новый манер і для чинов углы паяскіе трет», уклінно вирушує у мудрення очищення й таємний лакуні, посох, повісить на плаку бриля і прилдас, перебере в пам'яті увесь свій шлях – від долини дитинства до вершини життєвої мудрості? Ще в Києво-Могилянській академії, за студіюванням античних філософів Аристотеля і Цицерона, Платона і Сенеки, в інтелектуальних змаганнях на диспутах у контрагентній залі, за прикладом професорів-могилянців, таких, як безстрашний у борні з унією Григорій Конисський, як сміливий реформатор науки й освіти Феофан Прокопович, як неотомний ловець на тонкий запах старих книжкових фоліантів у бібліотеці академії.

Це був перший і, треба сказати, суворий іспит Сковороди духовною вольністю, яка зароджувалась у ньому майбутнім віршем «De Libertate» – «Про свободу»:

Что-то за вольность?
Добро в ней какое?
Ины говорят, будто золотое.
Ах, не златое,
если стоимость злата,
Протове вольности
что еще благо...

Він склав цей екзамен свободи, внутрішньої сили й права на щастя. У цьому нас переконує і сам Григорій Сковорода у листі-присяжні Михайлу Ковалинському до трактату «Книжечка для читання Святого письма, названа жінка Лотова», написаного вже через десятиріччя на Слобожанщині. Виписуючи характеристики людських вад, Сковорода ясно й опукло побачив перед собою царський двір. Зимовий палац, а в ньому типового придворного, підступну й водночас улесливу людину, яка «...рухається й пишається, наче мавпа: жартує і говорить, як римська Цитерія (богиня краси й кохання. – Автор); вдячає, як кумир; мудрує, як школу; намагує, як вдумений кріт; обманює, як безжизні; випрасться, як безумний; змінюється, як мізиць; ненавидить, як сатана; плакчиться, як папуга; голодна, як пес; жалібна, як юдина хворобу; лукава, як змій; ласкава, як крокодил; постійна, як море; вірна, як вітер; надійна, як лід; розлючується, як порох; зникає, як сон. »

Сюжет відповідає правилам вірша: від перелогів і природи, зображеними першим «Брашном духовним», до людини, внутрішньої сили й права на щастя. У цьому нас переконує і сам Григорій Сковорода у листі-присяжні Михайлу Ковалинському до трактату «Книжечка для читання Святого письма, названа жінка Лотова», написаного вже через десятиріччя на Слобожанщині. Виписуючи характеристики людських вад, Сковорода ясно й опукло побачив перед собою царський двір. Зимовий палац, а в ньому типового придворного, підступну й водночас улесливу людину, яка «...рухається й пишається, наче мавпа: жартує і говорить, як римська Цитерія (богиня краси й кохання. – Автор); вдячає, як кумир; мудрує, як школу; намагує, як вдумений кріт; обманює, як безжизні; випрасться, як безумний; змінюється, як мізиць; ненавидить, як сатана; плакчиться, як папуга; голодна, як пес; жалібна, як юдина хворобу; лукава, як змій; ласкава, як крокодил; постійна, як море; вірна, як вітер; надійна, як лід; розлючується, як порох; зникає, як сон. »

Сюжет відповідає правилам вірша: від перелогів і природи, зображеними першим «Брашном духовним», до людини, внутрішньої сили й права на щастя. У цьому нас переконує і сам Григорій Сковорода у листі-присяжні Михайлу Ковалинському до трактату «Книжечка для читання Святого письма, названа жінка Лотова», написаного вже через десятиріччя на Слобожанщині. Виписуючи характеристики людських вад, Сковорода ясно й опукло побачив перед собою царський двір. Зимовий палац, а в ньому типового придворного, підступну й водночас улесливу людину, яка «...рухається й пишається, наче мавпа: жартує і говорить, як римська Цитерія (богиня краси й кохання. – Автор); вдячає, як кумир; мудрує, як школу; намагує, як вдумений кріт; обманює, як безжизні; випрасться, як безумний; змінюється, як мізиць; ненавидить, як сатана; плакчиться, як папуга; голодна, як пес; жалібна, як юдина хворобу; лукава, як змій; ласкава, як крокодил; постійна, як море; вірна, як вітер; надійна, як лід; розлючується, як порох; зникає, як сон. »

Сюжет відповідає правилам вірша: від перелогів і природи, зображеними першим «Брашном духовним», до людини, внутрішньої сили й права на щастя. У цьому нас переконує і сам Григорій Сковорода у листі-присяжні Михайлу Ковалинському до трактату «Книжечка для читання Святого письма, названа жінка Лотова», написаного вже через десятиріччя на Слобожанщині. Виписуючи характеристики людських вад, Сковорода ясно й опукло побачив перед собою царський двір. Зимовий палац, а в ньому типового придворного, підступну й водночас улесливу людину, яка «...рухається й пишається, наче мавпа: жартує і говорить, як римська Цитерія (богиня краси й кохання. – Автор); вдячає, як кумир; мудрує, як школу; намагує, як вдумений кріт; обманює, як безжизні; випрасться, як безумний; змінюється, як мізиць; ненавидить, як сатана; плакчиться, як папуга; голодна, як пес; жалібна, як юдина хворобу; лукава, як змій; ласкава, як крокодил; постійна, як море; вірна, як вітер; надійна, як лід; розлючується, як порох; зникає, як сон. »

Сюжет відповідає правилам вірша: від перелогів і природи, зображеними першим «Брашном духовним», до людини, внутрішньої сили й права на щастя. У цьому нас переконує і сам Григорій Сковорода у листі-присяжні Михайлу Ковалинському до трактату «Книжечка для читання Святого письма, названа жінка Лотова», написаного вже через десятиріччя на Слобожанщині. Виписуючи характеристики людських вад, Сковорода ясно й опукло побачив перед собою царський двір. Зимовий палац, а в ньому типового придворного, підступну й водночас улесливу людину, яка «...рухається й пишається, наче мавпа: жартує і говорить, як римська Цитерія (богиня краси й кохання. – Автор); вдячає, як кумир; мудрує, як школу; намагує, як вдумений кріт; обманює, як безжизні; випрасться, як безумний; змінюється, як мізиць; ненавидить, як сатана; плакчиться, як папуга; голодна, як пес; жалібна, як юдина хворобу; лукава, як змій; ласкава, як крокодил; постійна, як море; вірна, як вітер; надійна, як лід; розлючується, як порох; зникає, як сон. »

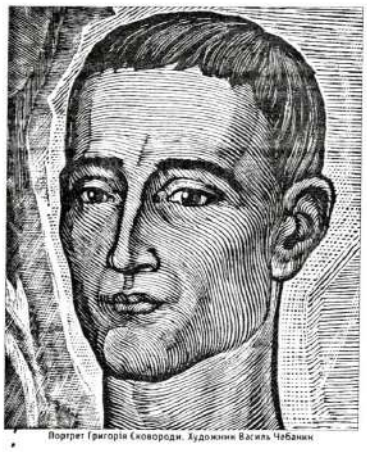

Портрет Григорія Сковороди. Художник Василь Чебаник

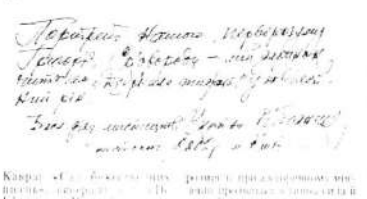

Каврай. «Сад Божественних пісень» і «Коротенький жмуд» Сковороди

Нормальне життя людства скінчилось десь років 200 тому, в сковородинівські часи. Наближаємося до останнього Божого суду чи вже навіть вступили в його смугу. Це буде не один день, а цілий людовиковий період агонії роду людського, аморальності, безідуховності.

Олесь Гончар. Щоденник

Такий запис зробив Олесь Терентійович у своєму щоденнику 27 січня 1992 року. Письменник-провидець мав 200 років історичної ретроспекції – багато побачив, передумав, порівняв, – щоб прийти до висновку: «нормальне життя» таки скінчилося й «сковородинівські часи». У нас, його сучасників, набагато менше, але досить часу – 10 років, – щоб зрозуміти, переконатися, чи мав рацію Олесь Гончар у своєму суворому висновку-вироку.

Мав і визначив точно. І якщо думка про кінець нормального життя потребує коментаря, то «людовиковий період» людства розгортається на наших очах: удушливий смог бездуховності, тотальна аморальність, криваві розборки між капіталами, держава ми, релігіями, нарастаюча агонія роду людського.

Останній Божий суд розпочався, уже йде.

А прозвучав Божий глас не в сковородинівський вік, коли скінчилося повноцінне, нормальне життя. Зокрема в Україні. Перервався золотий вік гетьманства. Зруйнована й пограбована, вмала Запорізька Січ. Занепад крепацтва здушив селянство. Козацька старшина спокусилася царськими чинами, дворянськими гербами. Погаснуло світло пізнього українського бароко.

Людство неозирадки вступ ло в машинні швидкоходи, двигунном цивілізації стали прагматизм, вигода, прибуток. Загроду духовного убогства помітив Сковорода: «Ми надто цікаві до чужих країн, дбайливі щодо них і пронозливі: виміряли море, землю, повітря й небеса, потрубували земне черево задля металів, розмежували планети, дошукалися на місяці гір, рік і міст, знайшли незчисленну множину позасистемних світів. Будуємо недозумілі машини. Застилаємо безодні, повертаємо й прикрашаємо водні течії, ставимо щодня нові дивсзди й творимо дикі винаходи.

Боже мій! Чого ми не вми мо, чого ми не можемо! Та горе в тім, що нам всьому тому вітчизна мо, що чогось великого не вистачає. Немає того, чого й висловити не вмісмо: одне тільки знаємо, що чогось не вистачає, а що воно таке, не розуміємо. Це вже не відчуття душі нашої, чи не може довідатися нам, хто дав

Такий запис зробив Олесь Терентійович у своєму щоденнику 27 січня 1992 року. Письменник-провидець мав 200 років історичної ретроспекції – багато побачив, передумав, порівняв, – щоб прийти до висновку: «нормальне життя» таки скінчилося й «сковородинівські часи». У нас, його сучасників, набагато менше, але досить часу – 10 років, – щоб зрозуміти, переконатися, чи мав рацію Олесь Гончар у своєму суворому висновку-вироку.

Мав і визначив точно. І якщо думка про кінець нормального життя потребує коментаря, то «людовиковий період» людства розгортається на наших очах: удушливий смог бездуховності, тотальна аморальність, криваві розборки між капіталами, державами, релігіями, нарастаюча агонія роду людського.

Останній Божий суд розпочався, уже йде.

А прозвучав Божий глас не в сковородинівський вік, коли скінчилося повноцінне, нормальне життя. Зокрема в Україні. Перервався золотий вік гетьманства. Зруйнована й пограбована, вмала Запорізька Січ. Занепад крепацтва здушив селянство. Козацька старшина спокусилася царськими чинами, дворянськими гербами. Погаснуло світло пізнього українського бароко.

Людство неозирадки вступ ло в машинні швидкоходи, двигунном цивілізації стали прагматизм, вигода, прибуток. Загроду духовного убогства помітив Сковорода: «Ми надто цікаві до чужих країн, дбайливі щодо них і пронозливі: виміряли море, землю, повітря й небеса, потрубували земне черево задля металів, розмежували планети, дошукалися на місяці гір, рік і міст, знайшли незчисленну множину позасистемних світів. Будуємо недозумілі машини. Застилаємо безодні, повертаємо й прикрашаємо водні течії, ставимо щодня нові дивсзди й творимо дикі винаходи.

Боже мій! Чого ми не вми мо, чого ми не можемо! Та горе в тім, що нам всьому тому вітчизна мо, що чогось великого не вистачає. Немає того, чого й висловити не вмісмо: одне тільки знаємо, що чогось не вистачає, а що воно таке, не розуміємо. Це вже не відчуття душі нашої, чи не може довідатися нам, хто дав